

Jatkosodan rauha Stalinin tapaan

Tilanne sodan sakkilaudalla myöhäissyksyllä 1941

Vuoden 1941 lopulla Suomen armeija oli vallannut takaisin talvisodassa menetetyt alueet sekä edennyttä Ääniselle Petroskoihin, Stalin kanavan yli Äänisen pohjoispäässä ja Syvärille Laatokan takana. Näissä asemissa armeija oli määrätty puolustukseen, ja sen sodankäynti riippui ratkaisevasti Saksan ase-, polttoaine- ja elintarviketoimituksista.

Samoihin aikoihin oli nähty merkit Saksan armeijan pysähtymisestä talven tultua Venäjälle (*jäljempänä Venäjä Neuvostoliiton sijaan*). Englanti ja sotaan liittynyt USA alkoivat vaatia Suomea lopettamaan sotimisen heidän kanssaan liitossa olevan Venäjän kanssa, jotta Saksa tulisi lyödyksi. Julistipa Englanti – Venäjän vaatimuksesta – sodan Suomelle itsenäisyyspäivänä 1941. Englanti katsoi, että Suomella oli mahdollisuudet häiritä länsiliittoutuneiden avustussuhteita Murmanskiin ja Arkangeliin. Aseellisiin toimiin se ei kuitenkaan Suomea vastaan ryhtynyt.

Suomen armeijan johto oivalsi, että sodassa voi ottaa olkileipä. Asiasta ei voinut puhua julkisesti. Epäilemättä Venäjäkin näki tilanteen.

Oli pakko ajatella, miten voitaisiin saada tyydyttävä rauha. **Stalinilta** ei armoa heruisi ja **Hitler** piti Suomea pelinapulanä, jolla oli arvoa vain Saksan sotatavoitteiden välineenä.

Ensimmäiset rauhan hahmottelut

Jo 1943 oli liikkeellä arveluja Venäjän ja Saksan erillisrauhan mahdollisuudesta. Kahden diktaattorin suhmurointi sai länsivallat varpeilleen. Stalin oli ovela peluri ja hänen bluffauksensa sai jatkua vuoden 1943 syksyyn saakka. Vedättikö hän länsivaltoja etujen saamisessa enemmän Saksalta kuin länneltä? Erillisrauhan ajatus Venäjän ja Saksan välillä väistyi pian, mutta Stalin saalistushalu ei.

Suurvaltojen ulkoministerit kokoontuivat lokakuussa 1943 Moskovaan valmistelemaan huippukokousta sodasta ja rauhanehdoista. Tässä kokouksessa Venäjän ulkoministeri **Molotov** jätti USA:n ja Englannin ulkoministereille muistion Pohjois-Ranskan tehtävästä mairinnoususta, jota Venäjä tukisi omalla suurhyökkäyksellään idästä Saksaa vastaan. Samassa kokouksessa määriteltiin käsite ”*Saksa ja sen Euroopassa olevat vasallit*”. Niille varattiin vain ehdoitta antautuminen. Kokouksessa ei Suomea kuitenkaan määritelty suoraan Saksan vasalliksi tai sen liittolaiseksi. Rajakysymyksiä ei käsitelty. Päinvastoin Molotov antoi takuunsa siitä, ettei Venäjällä ollut pienintäkään kiinnostusta etupiirijakoon Euroopassa sodan jälkeen. Lieneekö edes ollut tosissaan?

Sovittiin, että Yhdysvallat ja Englanti saivat päävastuun Italian suhteen ja Venäjä Suomen suhteen.

Pian tämän jälkeen Stalin aloitutti diplomaattiset neuvottelut Suomen kanssa Tukholmassa. Uusi vaihe kiinnosti myös Yhdysvaltoja, ja sen asiainhoitaja totesi Suomen ulkoministeri **Ramsaylle**, ettei Suomi ollut akselivaltio tai vasalli, mutta varoitti Suomea tulemastakaan sellaiseksi. Samoin Yhdysvaltojen Tukholman lähettiläs totesi selkeästi, ”ettei Moskovassa tehty minkäänlaista päätöstä Suomesta”.

Tässä vaiheessa Saksa näki mahdollisen Suomen ja Venäjän välisen rauhan aiheuttavan suuria vaikeuksia Saksan Lapin armeijalle. Suomen puutavaran ja nikkelin toimitukset Saksalle loppuisivat. Suomen oli tämä otettava huomioon, koska Saksan divisioonat Lapissa olivat iskukykyiset ja ne suunnattaisiin Suomea vastaan.

Suomi sai vähitellen tietoja Moskovan kokouksesta. Huojentavaa oli se, että antautumisen vaatimus ei koskenut Suomea, mutta ikävä pommi se, että Moskovan vaatimus oli vuoden 1940 eli talvisodan rauhan rajat. Karjalan toinen menetyks uhkasi! Stalinin totesi 6.11.1943 vallankumouksen vuosipäivänä, että hetki lähestyy, jolloin Karjalais-suomalainen tasavalta on ”vapautettu saksalaisista maantieryöväreistä ja maahantunkeutujista”. Se oli selvää puhetta.

Stalinin strategia perustui ”myöntömyönteiseksi” havaitun **J. K. Paasikiven** hyväksikäyttöön. Hänen avulla Stalin arvioi toteuttavansa poliittiset tavoitteensa Suomessa. Myöhemmin Paasikivi olisi helppo raivata pois, jos tarve tulisi.

Stalin keskitti neuvottelut Tukholmaan ja Ruotsin toimintaan välitystehtävässä. Avainhenkilö oli Moskovan Tukholmassa oleva Venäjän suurlähettiläs **Aleksandra Kollontai**. Hän välitti 20.11.1943 Suomelle tiedon, että Venäjä olisi valmis keskustelemaan rauhasta, mutta Suomen olisi tehtävä oma ratkaisuehdotuksensa. Kollontain tehtävänä oli saada suomalainen valtuuskunta Moskovaan ja sitä kautta Suomi irti sodasta.

Suomen kannalta tärkein kysymys oli raja. Suomen hallituksen vastausviestissä Kremlille 26.11.1943 todetaan mm. seuraavaa.

”Suomalaisen käsityksen mukaan itsenäinen Suomi on rakennettu vuoden 1939 rajan käsittämälle alueelle. Suomessa ollaan kuitenkin valmiita keskustelemaan sellaisista poikkeamista tästä rajalinjasta, joka antaisi edellytykset molemminpuoliselle luottamukselle ja varmistaisi pysyvät rauhanomaiset suhteet naapurimaiden välillä.”

Ulkoministeri Ramsay vastusti Moskovan matkaa sillä, ettei se voisi säilyä salaisena ja voisi mutkistaa rauhantekoa. Matka ei toteutunut.

Alkoi vaikea aika Suomen diplomatiassa. Löytyisikö maastamme riittävästi taitoa, mikä oli Venäjän todellinen tavoite, pitäisivätkö hermot, olisiko armeija riittävän vahva ja ennen kaikkea miten Saksa reagoisi?

Saksan reaktio tuli 30.11.1943. Sen mukaan erillisrauha olisi silkka petos, jonka seuraukset Suomi saisi kantaa. Saksa totesi Stalinin haluavan liittää Suomen valta-alueeseensa, hävittää yläluokan ja siirtää kansan Siperiaan. Se oli kovaa tekstiä, mutta mm. tutkija **Jukka Seppisen** mukaan Saksa ei ollut väärässä.

Teheranin huippukokouksessa Suomen asia ei ratkennut

Moskovassa valmisteltu kokous pidettiin Teheranissa 28.11.-1.12.1943. Paikka oli Stalinin valitsema.

Erimielisyyksiä oli lähinnä rajakysymyksistä. Stalin vaati itselleen suurin piirtein kaikkia niitä alueita, jotka hän oli onnistunut saalistamaan siitä lähtien, jolloin oli ollut Hitlerin liittolainen eli syksystä 1939 lähtien.

Roosevelt hyväksyi länsiliittoutuneiden maihinnousupaikaksi Normandian ja tuli samalla avanneeksi Stalinille tien länteen. Churchill oli ehdottanut maihinnousua Balkanille ja joukkojen etenemistä Saksaan Tonavan laaksoa pitkin, mutta turhaan. Tarjoamalla Stalinille saalistamisen keskisessä Itä-Euroopassa Roosevelt varmisti Saksan häviön, mutta samalla suuria ikävyyksiä länsiliittoutuneille sodan jälkeen.

Kokouksen asiana oli myös Venäjälle ystävällismielisten hallitusten muodostaminen sen rajanaapureihin, mutta vain Suomi ja Puola olivat esillä. Tien avaaminen Stalinille länteen Keski-Euroopassa ei ollut Suomelle välttämättä huono asia, koska Suomi jäisi sivuun sotaliikkeiden valtavirrasta. Stalin näki, että sodan loppupeliä ei käytäisi Suomessa, vaan Saksassa, johon hänen oli vietävä armeijansa nopeasti.

Suomen armeijan ja valtiojohto ymmärsivät olevan elämän ja kuoleman kysymys, kestäkö armeija sodan loppuun saakka. Lyödyllä armeijalla ei olisi mitään arvoa rauhanneuvotteluissa.

Roosevelt halusi edistää Suomen irrottamista sodasta viitaten sen nauttimaan arvonantoon länsimaissa. Stalin kertoi suomalaisten pelkäävän itsenäisyytensä puolesta ja totesi, ettei Venäjällä ollut suunnitelmia Suomen suhteen, ellei se itse käyttäytymisellään siihen pakottaisi. Se tarkoitti Stalinille vapaata päätösvaltaa Suomen suhteen.

Stalin oli juuri samana päivänä saanut tiedon, että Suomi halusi ryhtyä neuvottelemaan vuoden 1939 rajojen pohjalta, mutta ei maininnut mitään irrottautumisestaan Saksasta. Stalinin mukaan esteitä neuvotteluille ollut, eikä hän tuossa vaiheessa puhunut ehdottomasta antautumisesta. Roosevelt toivoi Viipurin jäävän Suomelle, mikä helpottaisi rauhantekoa. Churchill myötäili. Stalin kuitenkin torjui tämän. Molotov tuki isäntäänsä valehtelemalla räikeästi, että suomalaiset olivat tulittaneet tykistöllä Leningradia 27 kuukauden ajan. Stalin vaati myös sotakorvauksia.

Stalin tiivistä tavoitteensa: Vuoden 1940 eli talvisodan rajat, Petsamo Venäjälle, sotakorvausten suorittaminen, Saksan joukot ajettava Suomesta ja Suomen armeija järjestettävä uudelleen. Stalinin vaatimukset olivat todellisuudessa hänen maksimivaatimuksiaan, koska hän ei voinut vaatia enempää tuossa tilanteessa. Kaikki viittasi siihen, ettei Stalin vielääkään paljastanut korttejaan Suomen suhteen. Lopulliset ehdot riippuisivat Suomen armeijan kestäkyvystä, kuten edellä todettiin.

Teheranin kokouksen pääneuvottelijat vas. Stalin, Roosevelt ja Churchill.

Vilkasta kirjeenvaihtoa ja neuvotteluja

Myös Ruotsin etujen mukaista oli saada Suomi irti sodasta, ettei Venäjän raja tulisi Tornionjoelle. Ruotsi alkoi painostaa Suomea rauhansopimukseen.

Venäjän hallitus lähetti Tukholman lähettiläänsä Kollontain välityksellä 20.11.1943 kirjeen, jossa todettiin suomalaisten olevan tervetulleita keskustelemaan rauhasta. Suomen vastauksessa 29. marraskuuta esitettiin neuvottelujen pohjaksi vuoden 1939 rajoja.

Venäjän vastaus tuli Kollontain välityksellä 20. joulukuuta: rajojen on noudatettava talvisodan rajoja. Suomi vastasi uudenvuoden päivänä 1944 toivoen jatkokontakteja huolimatta esiin tulleista mielipide-eroista. Kirjeessä ei mainittu enää vuoden 1939 rajoja, mutta todettiin, että ”Suomen taloudelliselle eheydelle tärkeät kaupungit ja paikkakunnat tulisi jättää Suomen puolelle rajaa”. Se oli suomalaisten taktiikkaa.

Kollontai ilmoitti neuvottelujen olevan toivottavia ja hänestä oleellista olisi lähettää yksi henkilö Moskovaan. Hän suositteli Paasikiveä, joka oli Stalinin mieleinen neuvottelija. Venäjän ennakkoehdot olivat suhteiden katkaiseminen Saksaan ja sen joukkojen karkottaminen tai internointi Suomessa, talvisodan rauhan rajat ja sotavankien palautus sekä Venäjän vaatimat sotakorvaukset.

Paasikivi lähetettiin Tukholmaan 12.2.1944. Suomen hallitus oli jättänyt koko kansakunnan kohtaloa koskevan asian yhden henkilön, Paasikiven varaan. Hän oli tunnettu alttiudestaan tehdä pitkälle meneviä myönnytyksiä venäläisille. Ketään muuta suomalaista ei ollut paikalla. Madame Kollontai oli valmistautunut hyvin NKVD:n opastamana.

Kuin tehostaakseen Suomen neuvotteluhaluja Venäjä yritti kolmella suurpommituksella Helsinkiin 6.-26.2.1944 murtaa suomalaisten vastustuksen ja saada maan eroamaan sodasta, mutta turhaan.

Myöhempi suomalainen historiankirjoitus antaa neuvottelusta kuvan, että Paasikivi puhui paljon ja Kollontai kuunteli. Ehkä hän puhui liikaakin: esitti kaikki kysymyksensä kerralla ja

kertoi jopa armeijaa koskevia asioita, joita ei olisi pitänyt. Rajakysymyksessä hän suostui epäsuorasti talvisodan rajoihin. Se tieto riitti Stalinille, joka piti Paasikiven mielipiteitä Suomea sitovina.

Moskovasta ilmoitettiin, että suomalaisten toivomat lähemmät tulkinnat saa Moskovasta. Paasikivi ja entinen ulkoministeri **Carl Enckell** matkustivat lentokoneella salaisesti Moskovaan 26.3.1944. Siellä he saivat kuulla, että neuvotteluvaraa ei ollut. Paasikivi tuli maininneeksi pohjoisessa olevien saksalaisjoukkojen sijainnin ja määrän, sekä sen, ettei Karjalan kannaksella ollut saksalaisia joukkoja. Ensiarvoinen tieto Stalinille. Neuvottelijat palasivat Helsinkiin puoltaen ehtojen hyväksymistä.

Suomen poliittinen ja sotilasjohto katsoi, että vaikka jo rauhanehtojen rajavaatimus oli sokki, niin lisäksi saksalaisten karkottaminen Suomesta oli vajaan kuukauden sisällä tekninen mahdollisuus. 600 miljoonan dollarin sotakorvausten suorittaminen oli sekä suomalaisten että ruotsalaisten finanssiasiantuntijoiden mukaan Suomen suorituskyvyllä täysin ylivoimasta. Hallituksen oli pakko todeta ehtojen mahdollisuus Suomelle. Eduskunta yhtyi tähän näkemykseen yksimielisesti ja 18.4.1944 lähetettiin Venäjälle kieltävä vastaus. Pian tämän jälkeen Venäjän apulaisulkoministeri **Vyshinski** ilmoitti radiossa, että Suomen hallitus oli hylännyt rauhantarjouksen ja se sai nyt kantaa vastuun seurauksista. Suomella oli edessään vain huonoja vaihtoehtoja.

Kun Saksa sai tietää tämän, kaikki sota- ja elintarvikkeiden ja energiatoimitukset Suomeen loppuivat ja Saksa valmistautui miehittämään Suomen. Toimitukset tosin alkoivat uudestaan kesäkuun puolivälissä.

Stalinin kärsivällisyys petti

Kun ei hyvällä, niin sitten pahalla, lienee Stalin ajatellut. Hän määräsi aloitettavan ns. Puna-armeijan neljännen strategisen iskun Suomeen. Muut yhdeksän tapahtuivat Saksaa vastaan.

Isku oli suuri voimainponnistus Venäjän armeijalle. Se oli suunniteltu niin massiiviseksi, että se varmuudella jyräisi kaiken vastustuksen alleen. Saksalaiset olivat kertoneet tällaisista iskuista. Sitä ei voinut pysäyttää ennen kuin sen kärki oli heikentynyt riittävästi. Stalin antoi iskusta päiväkäskyn 1.5.1944.

Isku alkoi 9.6.1944 Valkeasaaren kaistalta Viipuriin suuntaan ja haarautui oikealle Äyräpään ja Vuosalmelle tarkoituksena puristaa kiilojen päät yhteen kaukana Viipurin takana, motittaa Kannaksen joukot ja avata Puna-armeijalle pääsy muualle Suomeen.

Heti hyökkäyksen alussa Suomen armeijan johto havaitsi, että hyökkäystä ei omin voimin voida pysäyttää. Suomi pyysi 11.6.1944 aseapua Saksalta. Sitä saatiin ehdolla, ettei Suomi tee erillisrauhaa Venäjän kanssa.

Torjuntataistelujen raivotessa Saksan ulkoministeri **von Rippentrop** saapui 22.6.1944 Suomeen vaatimaan Suomen sitoutumista sodan jatkamiseen Saksan rinnalla. Muutoin ei mitään apua ollut Saksalta odotettavissa. Hänen ollessaan vielä Suomessa Venäjä ilmoitti 23.6. 1944 Tukholman kautta vaativansa Suomen ehdotonta antautumista. Suomen johto

oli äärimmäisessä pakkoraossa. Tässä voi todeta vastoin jälkipolvien viisasteluja, että Venäjän tarkoituksena oli vallata koko Suomi.

Suomessa nähtiin, että sodan jatkaminen Saksan rinnalla oli sittenkin pienempi paha, vaikka Saksan häviö oli selvä. Presidentti Ryti pani tietoisesti oman henkensä alttiiksi allekirjoittamalla sopimuksen omissa nimissään 26.6.1944. Sopimuksen poliittinen puoli oli, ettei Suomi tee erillisrauhaa Venäjän kanssa. Taka-ajatuksena oli, että presidentin vaihduttua sopimus ei sido eduskuntaa.

Saksan apu oli nopeaa ja varsin tehokasta. Puna-armeija pysäytettiin heinäkuussa 1944 Kannaksella ja Laatokan pohjoiskulmassa ”U-asemassa” (Koirinoja-Loimola) sekä elokuussa Ilomantsissa massiivisten torjuntataistelujen jälkeen. Stalinilla oli kiire Berliiniin, minkä vuoksi hän irrotti jonkin verran joukkoja Suomesta.

Suurlähettiläs Kollontai ilmoitti 12.7.1944, ettei Venäjä vaatisi enää ehdotonta antautumista. Se rauhoitti hieman. Presidentiksi 4.8.1944 valittu Mannerheim ilmoitti 24.8.1944 Kollotain välityksellä Suomen olevan valmis pyrkimään rauhaan. Venäjä vastasi olevansa valmis ottamaan suomalaisen valtuuskunnan vastaan ehdolla, että Suomi olisi julkisesti katkaissut Suhteensa Saksaan ja vaatinut sitä poistamaan joukkonsa Suomesta 15.9.1944 mennessä. Aikaa vastaukselle annettiin yksi vuorokausi. Eduskunta hyväksyi suljetussa istunnossaan ehdot 2.9.1944. Pääministeri **Hackzell** ilmoitti suhteet Saksaan katkaistun ja vuorokautta myöhemmin päämaja antoi käskyn taisteluiden lopettamisesta 4.9.1944 klo 7.00. Aikaa ei ollut poliittiseen vitkasteluun, valiokuntakäsittelyihin eikä hallintobyrokraatiaan nykytapaan.

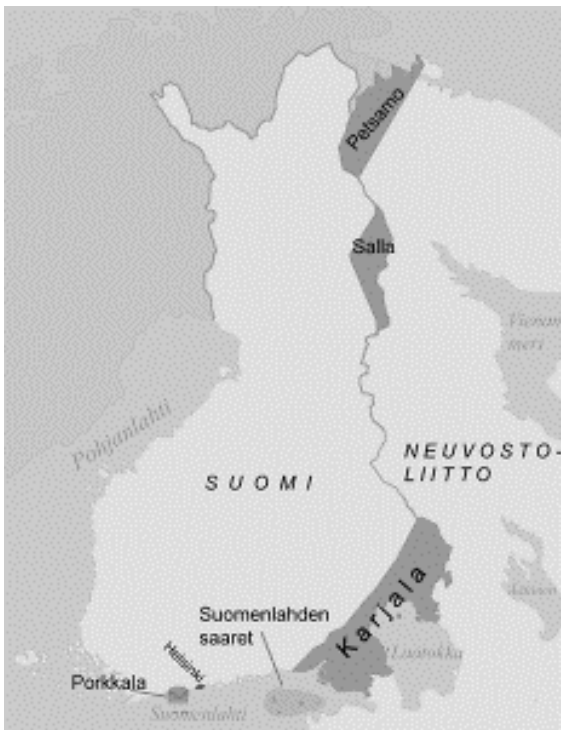

Tasavallan presidentti Mannerheim tarkastaa kunniakomppanian eduskuntatalon edessä 4.8.1944.

Varsinainen rauhanvaltuuskunta (Antti Hackzell, Rudolf Walden, Erik Heirichs, Oscar Enckell) matkusti Moskovaan 5.9.1944. Venäjän esittämän tiukan uhkavaatimuksen edessä sen sanelema väliaikainen rauhansopimus allekirjoitettiin 19.9.1944. Suomen valtuuskunta kirjoitti sen omalla vastuullaan ja ”puukko kurkulla”. Eduskunnan antamat valtuudet saatiin jälkikäteen. Lopullinen rauhansopimus allekirjoitettiin Pariisissa 1947. Se ehdot eivät muuttuneet.

Edellä oleva pelkistetty kertomus suurvaltapolitiikan taustasta ja Venäjän asenteesta jatkosodan rauhaa koskien. Sotatoimet jatkuivat vielä saksalaisia vastaan venäläisten vaatimuksesta Lapissa 27.4.1945 saakka, mutta se on jo eri juttu.

Kirjoitus pyrkii vastaamaan myös siihen, miksei Suomi suostunut rauhaan 1943, kun muka "siihen oli edullinen tilaisuus". Vastaus on: Suomi olisi joutunut tappotantereeksi Saksan ollessa voimissaan. Sen jälkeen Venäjän olisi ollut helppo miehittää Suomi.

Suomen aluemenetykset sodan jälkeen.

Kirjallisuutta mm:

Edwin Linkomies: Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943-44. Otava 1970.

J. K. Paasikivi: Jatkosodan päiväkirjat. WSOY 1991

Jukka Seppinen: Menetetty Karjala? Karjala-kysymys Suomen politiikassa 1940-2000. Minerva Kustannus 2006.

C.G.E. Mannerheim: Suomen marsalkan muistelmat. Otava 1954.

Jukka Nevakivi et alia: Suomi 1944: Sodasta rauhaan. Tammi 1984.

Sotatieteen laitos: Jatkosodan historia osa 5. WSOY 1992.